

Рецензия

от проф. д-р Мария Димитрова Стойчева, катедра по европеистика, Философски факултет,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за

дисертационния труд на Стоянка Вичева Делибеева,
докторант по професионално направление 3.3. Политически науки (Европеистика -
Политологични изследвания на ЕС - Европейска идентичност) към катедра „Европеистика“ на
Философския факултет

на тема

Многоезичие и формиране на положителна идентификация с Европейския съюз в училище

Стоянка Делибеева е докторант към катедра „Европеистика“ на Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, отчислена с право на защита с решение на катедра „Европеистика“. Има магистърска степен по педагогика (Английски език и литература) от Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Стоянка Делибеева има постоянен и траен интерес към повишаване на квалификацията си като старши учител по английски език и има първа степен на квалификация като учител. Налична е декларация за оригиналност и достоверност на дисертационния труд. След внимателно запознаване с документите за участие в конкурса заявявам категорично становището си, че докторантката Стоянка Делибеева отговаря на минималните задължителни изисквания по Чл. 2б, ал. 2 и 3от ЗРАСРБ, включително и наукометричните минимални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Предложеният за защита дисертационен труд е в обем от 181 стандартни страници авторски текст. Структуриран е в въведение, пет глави, заключение, библиография и приложения, които релевантно са представени в материалите на дисертацията, а именно списък с твърденията, съставляващи т.нар. Q set, резултатите от предварителното проучване на езиковия репертоар на респондентите и 18 таблици, представящи обработката на изследването. Работата отговаря на формалните изисквания за такъв тип изследване. Стилът е академичен и като цяло е демонстрирано компетентно използване на термини и понятия. Библиографията включва 208 заглавия, преобладаващо на английски език и отделно 116 документи. Те представят широка и богата основа за изследването.

Въведението ясно представя обхвата на дисертационното изследване за разбиране на „нормите, ценностите и възприятията, които хората в Европейския съюз споделят, за да се разкрият съдържанието и параметрите на европейската идентичност“ и фокуса върху езика като неразделна част от идентичността. Ясно е посочена връзката с езиковата политика на европейско равнище, езиковото многообразие, развитието на многоезични репертоари и езиковата образователна политика. В контекста на изграждането на „съюз на умения“, акцентът върху езиковите умения има ключово място за т.нар. европейско образователно пространство. Това определя актуалността на темата и е убедително аргументирано в изследването с

референция към Стратегическата рамка на Европейското образователно пространство, Хартата на основните права и данни от изследвания на Евробарометър и Евростат. Във въведението ясно се представя целевата група от сферата на средното образование. Това е иновативно изследване, първо по рода си с използването на нова методология за българския контекст, която не е прилагана досега у нас с тази кохорта от респонденти. Използването на Q (за кратко на Q методология) е важен принос към оригиналността и иновативността на изследването в българския контекст и има корелация към приложението на тази методология за изследване на субективността в областта на образованието в други академични контексти, за улавяне на комплексността на образователните контексти, за изследване на процесите на учене и преподаване, за изследване на емоции, поведение, мотивация и мисловни аспекти (тук може да се посочи специално работата на Джо Ло Бианко, Университета на Мелбърн, както и изследвания от последните години като например Brown and Montgomery 2025, Q Methodology and Education, които аргументират убедително релевантността на Q за изследване на различни образователни области и приложимостта ѝ в бъдещи изследвания). Въведението представя ясно изследователските въпроси, изследователските задачи и съгласно традициите в българския академичен контекст обекта, предмета и обхвата на дисертационното изследване. Езиковата образователна политика и контекст на средното образование са представени концентрирано и ясно. Важен е изводът за това, че „владееенето на езици помага да се изгради усещането за европейска общност, със самочувствието на цялото културно богатство и разнообразие на Европа“, което ясно аргументира спецификата на изследването и го ситуира в областта на политическите науки и европейските изследвания с фокус върху формиране и конструиране на идентичност и потенциално идентификация с Европейския съюз като политическа формация.

Първа глава има за цел да представи концептуалната рамка на изследването, основана на три ключови понятия – език, езикова политика и езиково обучение. Представени са различни концепции и дефиниции на основните понятия, сред които могат да се изведат тези, които съставляват основа за концептуалната рамка на изследването и особено за обхвата на селектираните твърдения. Тук могат да се посочат понятията за езиков репертоар, индивидуално многоезичие, езикова политика, езикови нагласи. Изяснени са обхватът и съдържанието на „многоезична среда“ и „многоезичен репертоар“ като релевантни към образователната среда и дисертационното изследване. Изложението, обаче, не е достатъчно систематично конструирано, липсва достатъчно последователност в представяне на понятията и в недостатъчна степен са изведени работните дефиниции за изследването. Например, определението на многоезичие на с. 23 като „съзнателно овладяване на чужди езици, което носи предимство за личностното и кариерно развитие“. В недостатъчна степен се обосновава приемането на това работно определение, макар в текста да има аргументи, свързани в целите и контекста на изследването. Първа глава прави опит да се представи езиковата политика на ЕС посредством основните принципи, на които тя се основава, и посредством инструменти и мерки за реализирането ѝ. Демонстрирано е разбиране за ролята и степента, в която се демонстрират основни параметри на езиковата политика в европейски контекст. В

недостатъчна степен се представя характерът на т.нар. езикова политика на ЕС, каналите и степента на въздействие върху националните езикови политики и ролята и формите на функциониране на отворения метод на координация.

Втора глава поставя като тема понятието за идентичност, с обстойно позоваване на автори и тези. Оформят се мрежите от понятия, чието изясняване е важно за изследването като видовете идентичност и се разграничават понятията идентификация и идентичност, европейско гражданство. Прегледът на академичната литература е обстоен, което не е достатъчно обосновано в контекста на настоящото изследване, за разлика от разглеждането на теориите за връзката между език и идентичност. Акцентът правилно е поставен върху контекста на Европейския съюз и многообразието от култури и многоезичието. Оформянето на вътрешна структура в самата глава би допринесло за по-ясното представяне на логиката на разглеждането на различни свързани понятия и извеждане на основни мрежи от понятия, които са основни за провеждане на емпиричната част на изследването. Например, образователната политика в България излиза отвъд концептуалния анализ на връзката език – идентичност и може да се отнесе към анализ на политики и документи и следва да се оформи в самостоятелна подглава. В тази глава се наблюдава и повторение от тези от предишната глава, както и позоваване на сходни източници, без това съществено да допринася за оформянето на концептуалния модел на изследването.

Трета глава си поставя задачата да разгледа и анализира политиките за насърчаване на многоезичието. От съдържанието става ясно, че фокусът на първата подглава е върху политиките на европейско равнище, въпреки че това не е изрично обозначено в заглавието на главата. Правилно се разглеждат политики и инструменти в областта на езиковите политики на Съвета на Европа и на Европейския съюз. Разгледани са основни документи, които оформят обхвата и формите на осъществяване на т.нар. европейска езикова политика. Обосновано акцентът е преди всичко към сектора на образованието, преди всичко към средното образование. Втората подглава съдържа компоненти, които не се отнасят пряко към политиката на многоезичие в България, но могат да се интерпретират като опит за представяне на политиката на многоезичие в България в контекста на основните тенденции в европейска перспектива. Тясно се обвързва многоезичието с интеркултурното образование, което разширява контекста на представяне на политиката на многоезичие в България. В главата не са включени референции към традициите в българското образование, свързано с преподаването на чужди езици, което също може да се разглежда като определящо за обхвата на езиковата образователна политика в страната. Приемам аргумента за това, че изследването има за цел да разгледа политиките за многоезичие в съвременния контекст и ролята им за формиране на положителна идентификация с Европейския съюз. Този фокус е ясно представен в изследователския въпрос за „потенциала на българската образователна система да съответства на европейското измерение на многоезичие“ (с. 88). Заключение на главата по-скоро е преход към разглеждането на методологията на изследването, не толкова обобщение на изводите от разглеждането на различните компоненти и нива на политиките за многоезичие.

Четвърта глава си поставя за цел да представи методологията на изследването, като значителна част съставлява донякъде повторение на анализа на основните понятия от първите две глави. Разпростирането извън обхвата на настоящото изследване не е необходимо, въпреки че демонстрира познание и донякъде обосновава избора на докторантката за предмета и обекта на изследването. Използва се и методът на case study освен иновативното приложение на Q методология, което е обосновано както като предварително проучване преди процедурата на Q (обикновено съставляващо компонент от самото Q изследване), а и като извеждане на някои практики в конкретното училище, което може да ориентира и информира интерпретацията и анализа на резултатите. Това е свързано с езиците, които се преподават в училището, между които влизат не-европейски езици. Иновативно за българския контекст е приложението на Q методологията, чиито принципи и изисквания са проведени коректно. Профилът на респондентите е обстойно представен. Недостатъчна е информацията за формиране на набора от твърдения, източници и ресурси за оформяне на Q-set от 64 твърдения и също за баланса в самия него между типовете твърдения. Интересно би било също да се представят специфични случаи, ако има такива, на изключване на твърдения, на преценка за парафраза на някои, т.н. Получените резултати са добре представени и ни разкриват групиране на респондентите около дискурси, като тяхното наименуване е адекватно и интересно – има основания едното групиране да бъде определено като групиране на „поддръжници на многоезичието“ от една страна и като „комуникатори“ от друга. Правилно акцент е поставен върху твърдения, които нямат разграничаваща сила за определяне на дискурса. Коректно са представени липсата или наличието на статистически значими различия/дискурсите. Липсва сравнение между двете групи респонденти, а и интересно би било обединяването им за извеждане на групиране сред по-широк обхват от респонденти от едно и също училище, за които може да се приеме, че представляват една общност от ученици. Може да се постави въпрос за това кои са контролните твърдения, които се отнасят към въпроса за формиране на европейска идентичност и каква е тяхната проминентност сред идентифицираните групирания/дискурси.

Заключението представя изводи от направеното изследване, които могат да се интерпретират и като препоръки за практическо приложение на резултатите, за поставяне на дневния ред на образователните политики формирането на многоезичен репертоар и за полезността на използването на Q методологията за бъдещи академични изследвания, но и като метод за разбиране на комплексността на различни феномени и нагласи в образователна среда.

Важна критична бележка към текста е липсата на консистентност при цитирането на академична литература, забелязани са някои грешки в цитирането на някои автори, което е необходимо да се коригира при всяко следващо представяне на дисертационния труд за публикация частично или като цяло.

Авторефератът включва 7 научни публикации на докторантката в голямата си част по темата на дисертационния труд. Заключението ми по този въпрос е, че резултатите на изследването са намерили добра популяризация сред българска и чуждестранна аудитория и

препоръката ми е за продължаване на тази дейност. Приемам формулировката на приноси на настоящата работа, като най-съществен сред тях е приложението на иновативна методология. Изследването допринася за изясняването "доколко реформите в областта на средното образование повлияват на многоезичната компетентност" на завършващите гимназия и за открит дебат за ползите и предизвикателствата на многоезичието в образованието.

В заключение изразявам становището си, че дисертационният труд е самостоятелно завършено изследване със стойност особено в приложението на иновативна методология, независимо от критичните ми бележки към депозирания труд. Ще гласувам за присъждането на докторантката Стоянка Дебилеева на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки (Европеистика - Политологични изследвания на ЕС - Европейска идентичност).

12.10.2025 г.

Изготвил рецензията:

(проф. Мария Стойчева)